

УДК 811.162.1 (092 Э.Ажэшка)

АНТРАПОНІМЫ Ё РАМАНЕ ЭЛІЗЫ АЖЭШКІ «ПАНЫ ПАМПАЛІНСКІЯ»

А.А. ШАЎЦОВА

(Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы)

Разглядаецца анамастычная лексіка, якую выкарыстала вядомая польская пісьменніца Эліза Ажэшка ў рамане «Паны Пампалінскія». Вядома, што ўласныя імёны з'яўляюцца неад'емнымі кампанентамі ідэіна-тэматычнага зместу мастацкага твора. Зьяртаецца ўвага на антрапонімы (імёны, прозвішчы, мянушкі, крыптонімы), якія былі выкарыстаны ў тэксце. Раман «Паны Пампалінскія» – сатырычны, таму Эліза Ажэшка ўвела ў твор не толькі рэальную антрапаніміку свайго часу, а і выдуманую. Прааналізаваны сабраны матэрыял, робіцца выснова, што ўласныя імёны ў рамане выконваюць наступныя функцыі: ідэнтыфікуючую (назыўную), сацыялагічную, экспрэсіўна-эмацыянальную, сімвалічную.

Уводзіны. Літаратурная анамастыка – гэта адносна маладая галіна філалагічных даследаванняў як у беларускім, так і ў польскім мовазнаўстве. Першыя працы беларускіх даследчыкаў, прысвечаныя вывучэнню асаблівасцей функцыянавання анамастычнай лексікі ў творах мастацкай літаратуры, сталі вядомы ў 80-я гады ХХ стагоддзя. У асноўным гэта былі артыкулы і тэзісы дакладаў, у якіх разглядаліся пытанні анамастыкі мастацкіх твораў Я. Коласа, К. Крапівы, Р. Барадуліна, К. Чорнага і іншых пісьменнікаў. І толькі нядаўна, на пачатку ХХІ стагоддзя, у беларускім мовазнаўстве пабачылі свет працы, цалкам прысвечаныя літаратурнай анамастыцы. А.Ф. Рагалёў у сваіх даследаваннях «Ономастика художественных произведений» [1], «Имя и образ: художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках» [2] гаворыць аб значэнні і магчымасцях уласных імёнаў, падрабязна аналізуе функцыі ўласных імёнаў, прадстаўляе тыпы імёнаў літаратурных і фальклорных персанажаў, выяўляе спецыфіку анамастычнай лексікі ў творах самых розных жанраў мастацкай літаратуры і фальклору. Даследчык аналізуе антрапонімы і тапонімы, якія сустракаюцца ў творах рускай літаратуры XVII – XIX стагоддзяў і казках.

Шмат зрабіў у галіне літаратурнай анамастыкі і В.В. Шур. У сваіх манаграфіях «Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры» [3] і «Онім у мастацкім тэксце» [4] мовазнаўца разглядае ролю і функцыі онімаў у мастацкіх творах, аналізуе ўласныя асабовыя імёны, мянушкі, прозвішчы, тапанімічныя назвы ў творах вядомых беларускіх пісьменнікаў і паэтаў: Я. Коласа, Я. Купалы, К. Крапівы, В. Быкава, М. Лынькова, І. Навуменкі, Р. Барадуліна і іншых.

У польскім мовазнаўстве першай грунтоўнай працай, прысвечанай аналізу функцыянавання ўласных назваў у творах мастацкай літаратуры, стала праца А. Вільконя «Анамастыка ў творах Стэфана Жаромскага» [5], яна з'явілася своеасаблівым каталізатарам даследаванняў у галіне літаратурнай анамастыкі. Затым пабачылі свет даследаванні анамастычнай лексікі ў творах вядомых польскіх пісьменнікаў: А. Міцкевіча [6], Я. Івашкевіча [7], М. Хараманьскага [8], М. Дамброўскай [9], С. Лема [10]. У той жа час і ў беларускім, і ў польскім мовазнаўстве няма грунтоўных даследаванняў, у якіх разглядаюцца пытанні анамастычнай лексікі ў творах вядомай польскай пісьменніцы Элізы Ажэшкі, жыццё і творчасць якой цесна звязаны з Гродзеншчынай.

Асноўная частка. Эліза Ажэшка належыць да тых пісьменнікаў, якія ў сваіх творах вялікую ўвагу надавалі ўласным назвам. Аб гэтым можа сведчыць і такі факт, што пісьменніца часта выкарыстоўвала онімы ў назвах сваіх твораў. Нездарма назвай рамана «Паны Пампалінскія» («*Pompałińscy*», 1876) з'яўляецца прозвішча. Амаль усе персанажы, якія паяўляюцца на яго старонках, гэта нашчадкі, шматлікія галіны радаслоўнага дрэва Пампалінскіх – ад графаў, якія сутыкаюцца з «вяхамі», з сапраўднай радавітай арыстакратыяй, да мелкіх збяднелых шляхціцаў.

Найбольшую групу ўласных імёнаў у рамане складаюць імёны і прозвішчы, і гэта невыпадкова, бо галоўнае месца ў творы заўсёды займае чалавек, яго жыццё, думкі, перажыванні. Раман «Паны Пампалінскія» прысвечаны шляхце, таму пры выбары імёнаў для персанажаў пісьменніца-рэалістка Эліза Ажэшка абапіралася ў асноўным на польскую антрапанімічную сістэму, хаця часам цяжка дакладна акрэсліць, да якой антрапанімічнай сістэмы, польскай ці беларускай, належыць імя, бо яны маюць шмат агульных рысаў. Пісьменніца выкарыстоўвала ўласныя імёны, узятыя з жыцця свайго часу. Менавіта выбар імя і яго формы ў кожным канкрэтным выпадку мае пэўную стылістычную абумоўленасць.

Значнае месца ў мужчынскім антрапаніміконе займалі складаныя імёны, у якіх звычайна адлюстроўвалася жаданне бацькоў бачыць сваіх дзяцей уладарамі свету. Такія кампазіцыйныя імёны былі сацыяльна афарбаванымі і даваліся толькі княжацкім дзецям. У рамане «Паны Пампалінскія» для наймення прадстаўнікоў «арыстакратычнай» сям'і Пампалінскіх Эліза Ажэшка выкарыстала старажытныя славянскія двухасноўныя імёны, якія насілі часцей толькі прадстаўнікі вышэйшых саслоўяў, уладары (напрыклад польскія каралі *Boleslaw Chrobry*, *Kazimierz Wielki*, *Kazimierz Jagiellończyk*; беларускія і рускія князі *Уладзімір*, *Мсціслаў*, *Усевалад*, *Яраслаў*, *Святаслаў*, *Ізяслаў*, *Яраполк*, *Усяслаў*, *Светополк*). У тэксце

рамана гэта імёны: *hrabia Światosław*, *hrabia Jarosław*, *hrabia Mścislaw*. Яны падаюцца амаль выключна з назоўнікам-ідэнтыфікатарам, які знаходзіцца ў прэпазіцыі да оніма і ўказвае на сацыяльнае становішча: *hrabia* (граф). Імя *Światosław* складаецца з дзвюх асноў: *святы* і *слава*, пры гэтым першая частка паходзіць з праславянскага слова **světъ*, у выніку развіцця мовы **e* ў польскай мове дало насавы галосны гук *e* і гэтак імя гучыць у польскай антрапанімічнай сістэме як *Świętosław* (падобнае гучанне мае і імя *Świętopelk*), ва ўсходнеславянскіх мовах **e* перайшло ў ненасавы галосны гук *a* (*Святаслаў*; *Святополк*). Менавіта апошні (усходнеславянскі варыянт) выкарыстала Эліза Ажэшка ў рамане. Першааснае значэнне праславянскага прыметніка **světъ* – ‘моцны, дужы’, а гэта значыць, што дахрысціянскае імя *Святаслаў* значыць ‘той, хто цешыцца (мае) вялікай славай’. Імя малодшага брата *Яраслаў* сінанімічна адпавядае імені *Святаслаў*, бо гістарычна прыметнік *яры* значыць таксама ‘моцны, дужы’. Імя ж *Мсціслаў* складаецца з дзвюх асноў: *мсти* ‘помста, помсціць’ і *слава*, і таму азначае ‘слаўны мсцівец’. Усе гэтыя імёны маюць у сабе частку *слава* і, напэўна, Эліза Ажэшка невыпадкова надала такія імёны героям. Старэйшы прадстаўнік роду Пампалінскіх *граф Святаслаў* усё сваё жыццё займаецца «праслаўленнем» свайго роду, адмаўляючыся ад асабістага шчасця, яго мэта «*zostanie naczelnikiem i głową wielkiego rodu, prawdziwym założycielem jego świetności*» [11, с. 116]. Малодшы ж брат *Яраслаў* дапамагае брату, але жыццё яго хутка абрываецца, і справу бацькі працягвае старэйшы сын *Мсціслаў*. Трэба зазначыць, што імёны Святаслаў, Яраслаў і Мсціслаў былі вельмі папулярнымі ў дынастыі Рурыкавічаў (пазней гэтыя імёны былі кананізаваныя).

Трэці, сярэдні брат Пампалінскі, персанаж вельмі камічны, носіць рэдкае ў Польшчы і Беларусі імя *hrabia August*. Імя *August* паходзіць ад лацінскага *Augustinus*, якое ў сваю чаргу ўтворана ад *Augustus* ‘велічны, свяшчэнны’, тытул боскага Аўгуста атрымаў ад сената рымскі імператар Актавіян. Гэты прыметнік дадавалі спачатку толькі да рэчаў, і толькі пасля Актавіяна пачалі адносіць яго да людзей, галоўным чынам да імператараў [12, с. 118]. Велічнае імя выразна супярэчыць характару графа ў рамане.

Імя лацінскага паходжання носіць у рамане ўдава графа Яраслава – *hrabina Wiktoria*, якая прывыкла перамагаць і дабівацца свайго любым чынам (лац. *victoria* ‘перамога’ [12, с. 524]), імя Вікторыя насіла каралева Англіі (1819 – 1901; падчас яе праўлення манархія стала сімвалам стабільнасці і прагрэсу, каралева добра арыентавалася і ўплывала на знешнюю і ўнутраную палітыку, адначасова яна ўвасабляла вобраз жанчыны, жонкі і маці). Эліза Ажэшка адразу на пачатку рамана падкрэслівае дваранскае, арыстакратычнае паходжанне герані, зазначаючы, што графіня Вікторыя *z domu księżniczka X* (тут пісьменніца ўжывае крыптонім), яна вельмі ганарыцца сваім тытулам.

Малодшы сын графіні Вікторыі носіць імя *Cezary* (спаланізаваная форма *Cezary* паходзіць ад лацінскага імя *Caesarius*, якое мае не вельмі ясную этымалогію, у архаічнай лаціне словам *caesar* называлі дзіця, народжанае ў выніку кесаравага сячэння [12, с. 166]). Імя Цэзар насіў вядомы рымскі дзяржаўны і палітычны дзеяч з роду Юліяў *Гай Юлій Цэзар* (100 – 44 да н.э.), кіраўнік Рымскай дзяржавы. Гэтае імя стала тытулам рымскіх уладароў, сінонімам тытула кароль (якое таксама паходзіць ад уласнага імя германскага паходжання *Karol*). Герой рамана Цэзар Пампалінскі вельмі непадобны на сваіх родных, яго лічаць дзіўным і дурным. Маці называе яго па-французску (такі спосаб намінацыі быў распаўсюджаны сярод арыстакратаў) – *César* альбо *mon pauvre César* (мой бедны Цэзар), і не можна пачуць у гэтым звароце каханна да свайго дзіцяці, а толькі злосць і раздражненне, паколькі, на думку маці, яе малодшы сын зусім не адпавядае патрабаванням, якія ставяцца да нашчадкаў «велічнага роду» Пампалінскіх. Пяшчотнае *Cezarek* (аснова + суфікс *-ek*) малады граф чуе толькі ад свайго сваяка і сябра Паўла.

Імёны Аўгуст, Вікторыя, Цэзар, Святаслаў, Яраслаў, Мсціслаў насілі ў старажытнасці велічныя асобы, уладары, прадстаўнікі каралеўскай крыві. Таму, каб атрымаць камічны эффект у рамане, прадстаўнікам роду Пампалінскіх, вельмі нязначным, поўным усялякіх заганаў, фанабэрыстым, якія толькі ганарыцца сваім арыстакратызмам, надае Эліза Ажэшка «вялікія» імёны людзей, якія праславіліся ў гісторыі сваім жыццём і ўчынкамі, пры гэтым пісьменніца выкарыстоўвае як старажытныя славянскія двухасноўныя імёны, так і імёны лацінскага паходжання.

Далёкага сваяка, збяднелага Пампалінскага, які быў выхаваны разам з графамі Мсціславам і Цэзарам, арыстакраты называюць толькі гіпакарыстычнай формай імя *Pawelek* (аснова + суфікс *-ek*) альбо па-французску – *Paul*, і толькі ў сям’і пана Вандаліна да яго звяртаюцца з пашанай і павагай, выкарыстоўваючы поўную форму імя з назоўнікам-азначэннем – *pan Paweł*.

Вельмі прыгожая шляхцянка, у якую закахаўся Цэзар, акрэслена ў рамане як *panna Delicja*. Імя *Delicja* не сустрэлася ні ў адным са слоўнікаў. Магчыма, Эліза Ажэшка выкарыстала ў якасці ўласнага імя апелятыў – з лацінскага гэтае слова азначае ‘раскоша, уцеха, асалода’ [13, с. 69] (у сучаснай польскай мове дэліцыямі называюць бісквітнае пячэнне з жэле) – апелятыў дапамагае падкрэсліць незвычайную прыгажосць гэтай дзяўчыны, ёй захапляюцца ўсе навокал. У сям’і яе пяшчотна называюць *Delcia*, *Delisia* (гіпакарыстыкі ўтвораны па ўзору рэальных ад усечанай асновы пры дапамозе фармантаў *-cia*, *-sia*).

Герой рамана шляхецкага або мяшчанскага паходжання маюць часцей за ўсё імёны, якія не сустракаюцца сярод сялян, гэтыя імёны выступаюць у аналізаваным творы ў спалучэнні з разнастайнымі назоўнікамі-азначэннямі ў прэпазіцыі да імя (часта даюцца словы *пан*, *пані*, *панна*, уласцівыя менавіта

польскай сістэме наймення, яны ўказваюць на сацыяльнае становішча герояў): *pan Leonard, panna Leokadia, panna Brygida, panna Aniela, pani Adela, panna Rozalia, pani Żulietta, pani Romania, pani Sylwia, pan Wilhelm, pan Wandalin, pan Władysław, pan Henryk, panna Cecylia*.

У рамане Эліза Ажэшка выкарыстала не толькі поўныя афіцыйныя ўласныя імёны, але і варыянты гэтых імёнаў, і іх эмацыянальна-ацэначныя формы. Апошнія ўзніклі ў сувязі з неабходнасцю выразіць адносіны адной асобы да другой, разнастайныя пачуцці, якія складаліся ў выніку такіх адносінаў. Многія ўласныя імёны ў творах Элізы Ажэшкі выконваюць не толькі называльную, але і экспрэсіўна-эмацыянальную функцыю – у асноўным выяўляюць, перадаюць адносіны аўтара да носьбіта імені, а таксама і адносіны паміж героямі твораў. Гэтыя ж формы выкарыстоўваюцца для абазначэння пэўнай узроставай катэгорыі людзей – дзяцей і падлеткаў. Гіпакарыстычныя формы імёнаў пісьменніца ўтварыла пры дапамозе розных фармантаў ад поўнай і ўсечанай асновы імя. У імёнах паявіліся наступныя фарманты: *-ka Aniela < Aniela, Rozalka < Rozalia, Żulietka < Żulietta* (варыянт імя ўзнік пад уплывам французскага вымаўлення); *-cia Adelcia < Adela, Romcia < Romania; -sia Leosia < Leokadia, Brygisia < Brygida, Julisia < Julia; -uś Wiluś < Wilhelm*. Пры дапамозе суфікса-флексіі *-a* ад усечанай асновы ўтворана імя *Rózia < Rozalia*.

Лакеям і слугам Эліза Ажэшка ў рамане надала наступныя імёны: *Żorż* (трансфармаваная аснова ад імя Георгій), па-французску – *George* (так звяртаецца да свайго лакея граф Мсціслаў), *Fryderyk, Jakub, Grzegorz, Ambroży, Ignacy*, а таксама выкарыстоўвае пісьменніца гіпакарыстычныя формы імёнаў, утвораныя пры дапамозе фармантаў: ад поўнай асновы імені *-ka (Dorota < Dorota, Agatka < Agata)*; ад усечанай асновы *-ysia (Justysia < Justyna)*.

Эліза Ажэшка як пісьменніца-рэалістка абапіралася на рэальную антрапанімічную сістэму. Докладна гэтаму сцвярдэнню можа служыць той факт, што ўсе аналізаваныя імёны, якія выкарыстала Эліза Ажэшка ў сваіх творах, можна знайсці ў беларускіх, польскіх, рускіх слоўніках і працах па анамастыцы: М.В. Бірыла «Беларуская антрапанімія» (Т. I, Т. III), А.К. Усціновіч «Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны», «Слоўнік асабовых імёнаў» (укладальнік У.А. Сапка), Н.А. Петровскі «Словарь русских личных имен», Н. Fros SJ, F. Sowa «Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny», J. Grzenia «Słownik imion». У рамане сустрэлася толькі адно імя, утворанае самой пісьменніцай (*panna Delicja*).

Уласныя імёны ў літаратурных творах з даўніх пор выкарыстоўваюцца як сродак стварэння вобразнасці. Пры гэтым індывідуальны стыль аўтара праяўляецца як у працэсе адбору, так і ва ўжыванні антрапанімічнай лексікі. Звычайна ўласнае імя ці прозвішча патрэбны пісьменніку для таго, каб больш глыбока раскрыць ідэю твора, данесці да чытача элементы аўтарскай задумкі. Аднак не заўсёды наяўныя антрапанімічныя рэсурсы роднай мовы цалкам задавальняюць аўтара літаратурнага твора. Вось чаму пісьменнік часам звяртаецца да індывідуальнай словатворчасці, імкнучыся зрабіць свае вобразы больш жывымі, каларытнымі, верагоднымі. Да індывідуальнай словатворчасці звярнулася і Эліза Ажэшка ў рамане «Паны Пампалінскія».

Сталася так, што да прозвішчаў, якія ўказваюць на прыналежнасць асобы да шляхты, дваранства, арыстакратыі, у польскім грамадстве традыцыйна належалі тыя, што маюць суфіксы *-ski, -cki*. Улічваючы традыцыю і асаблівасць такіх суфіксаў, Эліза Ажэшка ў гэтым рамане выкарыстоўвае іх у спалучэнні з апелятыўамі значна заніжанага семантычнага плана, ствараючы такім чынам антрапанімы-прозвішчы, якія ў пераважнай большасці не сустракаюцца ў рэальнай антрапаніміцы. Гэтую асаблівасць прозвішчаў на *-ski, -cki* пісьменніца творча рэалізавала для стварэння характарыстычных антрапанімаў. Іранічны ўступ да рамана выяўляе сапраўдны карані роду графоў *Czólno Don-Don Pompałińskich*, яго радаслоўную, якая на самой справе не ўзыходзіць у глыбіню вякоў. Бацька братаў Пампалінскіх быў усяго толькі разбагацеўшым «удачлівым рыбаком, які лавіў рыбу ў мутнай вадзе» (фразеалагізм мае значэнне – «атрымаць выгаду з чужой бяды»). Але тым большы быў яго гонар, тым больш старанна ахоўваюць яго нашчадкі «чысціню роду», свой псеўдаарыстакратызм. Так званы арыстакратызм добра відаць у самой празрыстай будове прозвішча – *Pompałiński*, якое матывавана словам *pompa (pomna)* – «перабольшаная пышнасць, раскоша» [14, с. 954], і заканчваецца на *-ski*, а каб яшчэ больш падкрэсліць арыстакратызм і выдзяліць гэтую сям’ю сярод іншых, збыднелых Пампалінскіх, Эліза Ажэшка дадае да прозвішча *Czólno* (гэта іх герб) і *Don-Don* (родавае найменне). Пісьменніца на старонках рамана адразу падае гісторыю ўзнікнення гэтых антрапанімаў, яна тлумачыць, што герб *Czólno*, калі верыць пагалоскам, графы маюць таму, што іх бацька быў «рыбаком» (лавіў рыбу ў мутнай вадзе), а дзед быў плятагонам, родавае ж найменне *Don-Don* сведчыць аб тым, што сярод прадстаўнікоў роду Пампалінскіх былі два знатныя іспанкі, а *дон* – гэта тытул іспанскіх каралёў і князёў (падвоенае *Don-Don*, як і ўсе састаўныя прозвішчы, Эліза Ажэшка ўжыла ў сатырычным і насмешлівым сэнсе).

Адпаведна падабрала Эліза Ажэшка і прозвішчы прадстаўнікам дробнай шляхты ў рамане. Пісьменніца зазначыла, што пасля пэўных падзей (яна мае на ўвазе паўстанне 1864 года) многія памешчыкі пачалі даваць да свайго прозвішча родавае найменне па ўзору «двайных» шляхецкіх прозвішчаў. Каб паказаць увесь камізм сітуацыі, Эліза Ажэшка надала сваім героям шляхціцам трапныя, экспрэсіўна афарбаваныя антрапанімы з празрыстай унутранай формай (у гэтым праявілася яе індывідуальная словатвор-

часць): *Koryto-Kobylkowski* (Карыта-Кабылкоўскі), *Perla-Trzewikowski* (Жамчужына-Чаравікоўскі), *Trzaska-Kniks* (Трэска-Кніксен), *Tynf-Tutunfowicz* (Тыньф-Тутунфовіч) (*tynf* – ‘даўней мелкая сярэбранна-медная манета вартасці 18 грошаў’ [15, с. 398]). Штучныя прозвішчы *Bondondoński*, *Rondondoński* пісьменніца ўтварыла пры дапамозе падвоенага *don*. Усе гэтыя прозвішчы, утвораныя пісьменніцай па ўзору «двайных» шляхецкіх прозвішчаў, з’яўляюцца спецыфічным сродкам для характарыстыкі персанажаў рамана, адным з кампанентаў для стварэння гумару і іроніі.

Некаторыя характарыстычныя прозвішчы, створаныя фантазіяй пісьменніцы, умела абыгрываюцца, у мастацкім тэксце прыводзяцца са шматлікімі аўтарскімі каментарыямі і падказкамі. Так, напрыклад, графіня Вікторыя, якая вельмі актыўна выступала супраць вяселля Цэзара і Дэліцыі, заўсёды зневажальна акрэслівае дзяўчыну: *panna Kij...Palka...Trzaska*, *mademoiselle Trzaska*, часам графіня «нібы забывае» прозвішча – *jakaś Kwi...Kli...Kni...*, падкрэсліваючы сваю пагарду збяднелай шляхцянкай з «непрыгожым, нешляхецкім» прозвішчам. Граф жа Аўгуст і яго сын Вільгельм, які жэніцца з Дэліцыяй, прыдумваюць для нявесты сапраўднае арыстакратычнае прозвішча, утвараючы яго шляхам перастаноўкі гукаў і замены *k* на *g*: *Kniks* → *Kinks* → *Kings* (прозвішча ў выніку змянаў можна матываваць англійскім словам *king* – ‘кароль’, тым самым яе прозвішча «добра загучала» для фанабэрыстай арыстакратыі). Названыя антрапонімы з’яўляюцца сродкам характарыстыкі персанажаў, празрыстая этымалогія прозвішча добра характарызуе герояў.

У ранніх творах Эліза Ажэшка часта не выкарыстоўвае прозвішчы, акрэслівае ж сваіх герояў яна пры дапамозе крыптонімаў у дваякі спосаб: падаецца альбо толькі першая літара прозвішча з тытулам – *księżna B.*, *baronowa H.*, *księżę B.*, *baronowa K.*, *podkomorzy W.*, альбо тутул з імем і першая літара прозвішча – *księżniczka Stefania B.*, *la princesse Stephanie B.* (пры такім спосабе намінацыі на першы план выходзіць не прозвішча героя, а яго тытул, сацыяльнае становішча ў грамадстве). Крыптонімы выконваюць у мастацкіх творах розныя функцыі. Традыцыя выкарыстання такіх назваў часта звязана з тым, што аўтар апісвае рэальна існуючыя на карце мясцовасці, жыхароў, падзеі і таму скрывае рэальную анамстыку, ужываючы крыптонімы. Крыптонімы выкарыстоўваліся часта для таго, каб зацікавіць чытача, альбо калі аўтар трактаваў герояў як схемы характараў, падпарадкаваных аднаму тэзісу, што было характэрна менавіта для ранніх тэндэнцыйных твораў Элізы Ажэшкі. У большасці выпадкаў крыптонімы ўказваюць на тыповасць прадстаўленых герояў.

У рамана «Паны Пампалінскія» Эліза Ажэшка ўтварыла найменні асоб жаночага полу ад мужчынскіх прозвішчаў і імёнаў. У Польшчы даўней (цяпер гэта ў афіцыйных дакументах амаль не сустракаецца) распаўсюджаны былі найменні з фармантамі *-owa* (*-ова*), *-ina* (*-іна*) (найменні замужніх жанчын ад імя ці прозвішча мужа), фармантамі *-anka* (*-анка*), *-ówna* (*-увна*) (найменні дачок ад прозвішча бацькі). Такія мадэлі дапамагалі адразу вызначыць стан жанчыны: *hrabina Jarosławowa*, *pani Adela Wandalinowa*, *pani Kniksowa*; *panna Trzaska-Kniksówna*.

Вельмі часта ў аналізаваным рамана Эліза Ажэшка звяртаецца да антычнай міфалогіі, да твораў сусветнай літаратуры, ужываючы вядомыя антрапонімы. Гэта дазваляе чытачу, добра знаёмаму з вядомымі онімамі, лепш зразумець ідэю твора праз сімвалы і алязгіі.

На пачатку рамана пісьменніца ўспамінае старажытных мастакоў слова, якія заўсёды звярталіся да музаў і багоў, каб тыя паслалі натхненне. Пісьменніца ўводзіць у тэкст антрапонімы з антычнай міфалогіі: *Diana* (рымскай багіня палявання і месяца), *Megera* (у грэчаскай міфалогіі адна з трох эрыній, багіня помсты), *Neptun* (рымскі бог мора), успамінае яна і той час, калі на старонках старажытных твораў жылі пастушкі *Dafnis* і *Chlorynna*, замест якіх у новыя часы дзейнічаюць героі з вельмі распаўсюджанымі імёнамі – *Paweł* і *Marysia*. Выкарыстоўвае Эліза Ажэшка і прыказку «*Co wolno Jowiszowi, nie wolno wołowi*» у значэнні «за што багатага хваляць і паважаюць, за тое ж беднага шляхціца высмейваюць і ставяцца да яго з пагардай» (*Jowisz* – цар багоў у рымскай міфалогіі). Граф Мсціслаў, адмаўляючыся жаніцца, сцвярджае: «*nie poddam się nigdy słodkim więzom Hymenu*» (у грэчаскай міфалогіі гэта бог шлюбу, сын Дыяніса і Афродыты). Пра каханне Цэзара да Дэліцыі Павел гаворыць, што ў таго папалі стрэлы *Kupidynowe* (у рымскай міфалогіі *Kupidyn* ‘бог кахання’), і Цэзар выглядае так, нібы ён забыўся пра ўсё на свеце, выкупаўшыся «*w sudownej wodzie letejskiej*» (*Leta* ў грэчаскай міфалогіі персаніфікацыя забыцця, так названа рака ў царстве мёртвых, выпіўшы ваду з якой душы памерлых забываюць сваё жыццё на зямлі). Каханую Цэзара, далікатную, лёгкую постаць дзяўчыны Эліза Ажэшка параўноўвае з *Sylfida* (у народных паданнях гэта паветраны дух, які займае месца паміж матэрыяльнымі і нематэрыяльнымі істотамі). Старэйшую цётку Леакадыі і Паўла Брыгіду, якой у цяжкіх абставінах прыходзілася прымаць важныя рашэнні, пісьменніца параўноўвае з *Minerwa* (Мінерва ў рымскай міфалогіі багіня мудрасці, яе атаясамлялі з багіняй Афінай). Генерала Арчынскага, калі той вырашыў ажаніцца з маладой, прыгожай дзяўчынай, Эліза Ажэшка жартаўліва параўноўвае з «*siedemdziesięcioletnim Adonisem*» (у грэчаскай міфалогіі вельмі прыгожы хлопек, любімец багіні кахання Афродыты).

Усе антрапонімы, якія Эліза Ажэшка ўзяла з міфалогіі, выконваюць сімвалічную і алязійную функцыі, дазваляючы пісьменніцы ствараць больш яркія і запамінальныя вобразы, трапна характарызаваць герояў, іх думкі і пачуцці.

Для характарыстыкі літаратурных персанажаў пісьменнікі часта выкарыстоўваюць мянушкі. Іранічную мянушку *Ciastus* носіць у рамане пан Вандалін. «Dla flegmatycznego temperamentu, a może i dla wyglądu mego ludzie przezwali mnie *Ciastusiem*» [16, с. 65] – з горыччу гаворыць сам герой. Мянуська ўтворана ад слова *ciasto* (што ў перакладзе азначае цеста) + суфікс *-us* з памяншальна-ласкавым значэннем. Трапнай мянушкай пісьменніца падкрэслівае павольнасць героя, яго няўмеласць і немагчымасць змяніць жыццё, каб забяспечыць сям’ю. Разам з тым мянушка характарызуе не толькі характар і жыццё героя, а і адпавядае яго знешнасці (пан Вандалін вельмі поўны чалавек, які ў дадатак вельмі любіць ласавацца).

Заклучэнне. У рамане «Паны Пампалінскія» Эліза Ажэшка выкарыстоўвае розныя спосабы намінацыі персанажаў: імёны, характарыстычныя гаваркія прозвішчы, гербы, родавыя найменні, мянушкі, тытулы, крыптонімы. Аналізаваны раманы пісьменніцы – раманы сатырычны, таму ў гэтым творы пісьменніца не толькі ўжыла рэальную антрапаніміку, а таксама прадставіла штучна створаныя назвы. Антрапонімы ў аналізаваным творы выконваюць не толькі ідэнтыфікуючую (назыўную), сацыялагічную функцыю, а таксама і экспрэсіўна-эмацыянальную, і сімвалічную.

ЛІТАРАТУРА

1. Рогалев, А.Ф. Ономастика художественных произведений / А.Ф. Рогалев. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2003. – 194 с.
2. Рогалев, А.Ф. Имя и образ: художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А.Ф. Рогалев. – Гомель: Барк, 2007. – 224 с.
3. Шур, В.В. Анамастычная лексіка ў беларускай мастацкай літаратуры / В.В. Шур. – Мінск: Тэхнапрынт, 2002. – 226 с.
4. Шур, В.В. Онім у мастацкім тэксце / В.В. Шур. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2006. – 216 с.
5. Wilkoń, A. Nazewnictwo w utworach S. Żeromskiego / A. Wilkoń. – Wrocław – Warszawa – Kraków: Ossolineum, 1970. – 198 с.
6. Szewczyk, Ł.M. Nazewnictwo literackie w twórczości Adama Mickiewicza / Ł.M. Szewczyk. – Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP, 1998. – 210 с.
7. Kosyl, Cz. Nazwy własne w prozie Jarosława Iwaszkiewicza / Cz. Kosyl. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1992. – 140 с.
8. Siwec, A. Nazwy własne w prozie M. Choromańskiego / A. Siwec. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1998. – 192 с.
9. Raszewska-Klimas, A. Funkcja nazw własnych w twórczości Marii Dąbrowskiej / A. Raszewska-Klimas. – Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, 2002. – 210 с.
10. Domaciuk, I. Nazwy własne w prozie Stanisława Lema / I. Domaciuk. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2003. – 194 с.
11. Orzeszkowa, E. Pompalińscy: w 2 t. / E. Orzeszkowa. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1952. – Т. I. – 203 с.
12. Fros SJ, H. Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny / H. Fros SJ, F. Sowa. – Kraków: Wydawnictwo WAM Księga Jezuitów, 2002. – 557 с.
13. Słownik języka polskiego: w 11 t. / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa: PWN, 1996. – Т. 2. – 1394 с.
14. Słownik języka polskiego: w 11 t. / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa: PWN, 1996. – Т. 6. – 1477 с.
15. Słownik języka polskiego: w 11 t. / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa: PWN, 1997. – Т. 9. – 1484 с.
16. Orzeszkowa, E. Pompalińscy: w 2 t. / E. Orzeszkowa. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1952. – Т. I. – 203 с.

Пастыніў 11.05.2010

PERSONAL NAMES IN ELIZA OZHESHKO NOVEL “POMPALINSKIE”

A. SHAUTSOVA

The article discusses lexicon of names, which were used by the famous Polish writer Eliza Ozheshko in the novel “Pompalinskie”. It is known that proper names are an essential component of the ideological and thematic content of the artwork. Attention is drawn to Anthroponyms (the names, nicknames, cryptonym), which were used in the text of the novel. The novel “Pompalinskie” is a satirical novel, so Eliza Ozheshko used not only real anthroponims of her time, but fictional ones as well. After analyzing the collected material, the author concludes that the proper names in the novel function as follows: nominative-identification, sociological, emotionally expressive, symbolic.